

۸۵.۱

حقوق فرهنگی اقلیت‌های قومی

در نظام حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران
و اسناد بین‌المللی حقوق بشر

مؤلفان:

دکتر محمد احمد حبیب نژاد

استادیار گروه حقوق عمومی پردیس فارابی دانشگاه تهران

عالیه اسماعیلی زاده

کارشناس ارشد حقوق عمومی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: حبیب‌نژاد، احمد
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق فرهنگی اقلیت‌های قومی در نظام جمهوری اسلامی ایران و اسناد بین‌المللی حقوق بشر / سیداحمد حبیب‌نژاد، عالیه اسمعیلی‌زاده.
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۳۹۴.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۵۸۴-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: فرهنگ و حقوق
موضوع	: اقلیت‌ها -- ایران
موضوع	: سیاست فرهنگی -- ایران
موضوع	: اقلیت‌ها -- حقوق مدنی
شناسه افزوده	: اسمعیلی‌زاده، عالیه،
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ح۲/۷ KF۳۷۹
رده بندی دیویی	: ۳۴۰/۱۱۵
شماره کتبشناسی ملی	: ۴۱۵۶۱۶۶

هر گونه تکثیر، کپی یا اقامتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
بوارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

حقوق فرهنگی اقلیت‌های قومی

در نظام حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران و اسناد بین‌المللی حقوق بشر

مؤلفان: دکتر سیداحمد حبیب‌نژاد، عالیه اسمعیلی‌زاده

ادبیات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۵ تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و همه حقوق «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان وحید نظری و ۱۱ فروردین پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۰۲۱۰۹۴۲۲ - ۰۲۱۰۶۳۳/۱

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۵۸۴-۸

ISBN: 978-600-193-584-8

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۰۰۱

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام‌خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید میرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار.....
۱۳	فصل اول: مفهوم شناسی و کلیات.....
۱۳	مبحث اول: اقلیتها.....
۱۴	بخش اول: مفهوم اقلیت.....
۱۴	بند اول: مفهوم اقلیت از دیدگاه صاحب نظران.....
۱۷	بند دوم: مفهوم اقلیت از دیدگاه نهادهای و اسناد بین المللی.....
۲۰	گفتار دوم: مفاهیم مرتبط.....
۲۰	بند اول: تعاریف.....
۲۳	بند دوم: گروه.....
۲۴	گفتار سوم: طبقه‌بندی اقلیتها.....
۲۵	بند اول: اقلیت دینی.....
۲۶	بند دوم: اقلیت ملی.....
۲۷	بند سوم: اقلیت قومی.....
۳۰	مبحث دوم: حقوق فرهنگی.....
۳۰	گفتار اول: مفهوم شناسی فرهنگ.....
۳۰	بند اول: ریشه‌ی لغوی فرهنگ.....
۳۱	بند دوم: مفهوم اصطلاحی فرهنگ.....
۳۳	گفتار دوم: ارتباط حقوق و فرهنگ.....
۳۵	گفتار سوم: حقوق فرهنگی.....
۳۷	گفتار چهارم: جلوه‌های حقوق فرهنگی.....
۳۷	بند اول: حقوق فرهنگی فردی.....
۳۷	الف: حق بر آموزش.....
۳۹	ب: حق بر مالکیت معنوی.....
۴۰	بند دوم: حقوق فرهنگی جمعی.....
۴۰	الف: حق مشارکت در زندگی فرهنگی.....

۴۰	ب: حق تعیین سرنوشت فرهنگی
۴۱	گفتار پنجم: حقوق فرهنگی اقلیت های قومی
۴۴	گفتار ششم: اقسام حقوق فرهنگی اقلیت های قومی
۴۴	بند اول: حقوق مرتبط با زبان (حقوق زبانی)
	الف: حق صحبت کردن به زبان مادری در روابط خصوصی
۴۶	بین اعضاء گروه
	ب: حق استفاده از زبان مادری در محاکم قضایی، عرصه ی
۴۷	عمومی و نهادهای اداری
۴۷	۱- استفاده از زبان مادری در محاکم قضایی
	۲- استفاده از زبان مادری در عرصه ی عمومی و مراجع
۴۹	اداری
۵۰	حق آموزش و یادگیری زبان مادری
۵۲	حق برخورداری از رسانه به زبان مادری
	ه: حق استفاده از اسامی افراد و اماکن جغرافیایی بر اساس
۵۳	سنت و فرم
۵۴	بند دوم: شیوه ی زندگی
۵۴	الف: حفظ و توسعه ی میراث فرهنگی گروه های اقلیت
۵۶	ب: شناسایی حق اقامت اقلیت ها در محل زادگاه و سکونت خود
۵۷	ج: ارتباط با قوم و خویشان از سرزها
۵۹	فصل دوم: مبانی نظری و منابع حقوق فرهنگی اقلیت های قومی
۵۹	مبحث اول: مبانی نظری حقوق فرهنگی اقلیت های قومی
۶۰	گفتار اول: کرامت انسانی
۶۳	گفتار دوم: حق تعیین سرنوشت
۶۶	گفتار سوم: نظریه عدالت
۶۸	گفتار چهارم: برابری و عدم تبعیض
۶۹	گفتار پنجم: تبعیض مثبت
۷۲	گفتار ششم: تکررگرایی
۷۳	بند اول: بعد فرهنگی

بند دوم: بعد ساختاری	۷۶
گفتار هفتم: الگوهای سیاسی فرهنگی	۷۷
بند اول: همانندسازی فرهنگی	۷۸
بند دوم: تکثرگرایی مساوات طلبانه	۷۹
بند سوم: تکثرگرایی نابرابر	۸۰
بند چهارم: وحدت در کثرت	۸۱
مبحث دوم: منابع و اسناد بین المللی حقوق فرهنگی اقلیت های قومی	۸۳
بخش اول: اسناد بین المللی عام	۸۴
بند اول: اعلامیه جهانی حقوق بشر	۸۴
بند دوم: اعلامیه بین المللی حقوق مدنی و سیاسی	۸۶
بند سوم: میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	۸۷
بند چهارم: کنوانسیون ۱۹۴۸ سازمان بین المللی کار	۸۸
بند پنجم: کنوانسیون منع نژادپرستانه (ژنوساید)	۸۹
بند ششم: کنوانسیون حقوق کودکان	۸۹
گفتار دوم: اسناد بین المللی خاص	۹۱
بند اول: کنوانسیون بین المللی رفع همهی اشکال تبعیض نژادی	۹۱
بند دوم: اعلامیهی حقوق افراد متعلقه به اقلیت های ملی یا قومی،	
مذهبی و زبانی	۹۲
بند سوم: اعلامیه جهانی حقوق زبانی	۹۳
بند چهارم: اساسنامه سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی	
سازمان ملل متحد (یونسکو)	۹۴
بند پنجم: کنوانسیون مبارزه با تبعیض در آموزش	۹۵
بند ششم: توصیه نامه حفظ فرهنگ سنتی و فرهنگ عامه	۹۶
بند هفتم: اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی	۹۷
بند هشتم: کنوانسیون صیانت از میراث فرهنگی ناملموس	۹۸
بند نهم: کنوانسیون حفظ و ترویج تنوع مظاهر فرهنگی	۹۹
بند دهم: اعلامیه سازمان ملل متحد دربارهی حقوق مردمان بومی	۱۰۰
گفتار سوم: اسناد منطقه ای	۱۰۱
بند اول: اعلامیه آمریکایی حقوق و تکالیف بشر	۱۰۱

- بند دوم: منشور آفریقایی حقوق بشر ۱۰۲
 بند سوم: منشور اروپایی زبان های محلی و اقلیت ۱۰۳
 بند چهارم: کنوانسیون ساختاری برای حمایت از اقلیت های ملی ۱۰۴

فصل سوم: حقوق فرهنگی اقلیت های قومی در حقوق اساسی

- جمهوری اسلامی ایران ۱۰۹
 مبحث اول: قانون اساسی ۱۱۱
 گفتار اول: اصول عام ۱۱۲
 بند اول: حق تعیین سرنوشت ۱۱۳
 بند دوم: برابری و عدم تبعیض ۱۱۴
 بند دوم: به رسمیت شناخته شدن ۱۱۶
 گفتار دوم: اعمال خاص ۱۱۶
 بند اول: حقوق زبانی ۱۱۷
 بند دوم: حق اقلیت ها در محل زادگاه و سکونت خویش ۱۲۰
 بند سوم: حق برحفظ از میراث فرهنگی ۱۲۰
 مبحث دوم: سیاستهای اعلامی ۱۲۱
 مبحث سوم: مصوبات نهادهای عالی فرهنگی ۱۲۴
 مبحث چهارم: برنامه های توسعه کشور ۱۳۱
 مبحث پنجم: سایر قوانین، مقررات و مصوبات ۱۳۷
 مبحث ششم: رویه قضایی ۱۴۰
 نتیجه گیری ۱۴۵
 منابع و مآخذ ۱۴۹

پیشگفتار

عناصر و خصلت‌های فرهنگی خاست‌گاه هویت هر انسانی را تشکیل می‌دهد که این عناصر، از لحظه تولد تا مرگ همراه او است و هر انسانی و یا هر گروه انسانی برای پاسداری از این عناصر و سنت‌ها و مولفه‌های فرهنگی در تلاش می‌باشد و همواره یکی از دل‌مشغولی‌های آنان همین «پاسداری» می‌باشد به علاوه آنکه این سبک‌های فرهنگی امکان ارتباط موثر میان انسان‌ها با یکدیگر و در نتیجه ادامه زندگی در این کره خاکی را محقق می‌سازد. این اهمیت و جایگاه مولفه‌ها، مرشد تا حمایت نظام یافته حقوقی از این مولفه‌ها و عناصر مورد توجه ویژه قرار گیرد و شناسایی و تبیین و پاسداشت آن‌ها اهمیت پیدا نماید.

در میان گروه‌های مختلف در اجتماع، اقلیت‌های قومی، یکی از این گروه‌های اجتماعی است که معمولاً قوام و گرایش خود را در حفظ و پاسداری از این مولفه‌های فرهنگی می‌دانند. موضوع اقلیت‌های قومی اهمیت قابل توجهی در سیاست‌های داخلی و بین‌المللی دارد و حفاظت و حمایت مداوم از حقوق اقلیت‌های قومی یکی از شرایط لازم توسعه‌ی جوامع چند قومیتی بوده و در یک نظام مردم سالار با محوریت ارزش‌هایی همچون حاکمیت قانون، برابری و مساوات، موجب تقویت مشارکت، مودت، همکاری و همبستگی ملی سرکشی این کشور می‌باشد، همچنانکه چنین رویکردی از به وجود آمدن تنش‌های سیاسی میان قومیت‌ها با یکدیگر و قومیت‌ها با دولت‌ها و در نتیجه به خطر افتادن امنیت ملی و الایی مانند امنیت ملی و وحدت ملی نیز جلوگیری می‌کند.

حقوق فرهنگی به عنوان یکی از موضوعات حقوقی به ویژه در حوزه حقوق بشر به شمار می‌رود. با توجه به این واقعیت که بعد از جنگ جهانی دوم، رویه اسناد بین‌المللی مبتنی بر برابری بدون توجه به تعلق قومی، زبانی و مذهبی افراد بود، مشاهده می‌کنیم که در بیشتر این اسناد به حقوق فرهنگی اقلیت‌ها به

طور خاص پرداخته نشده است، که البته به تدریج این رویه تغییر کرد و اسنادی به صورت اختصاصی حقوق فرهنگی اقلیت های قومی را مورد توجه قرار دادند. اسناد مذکور به خوبی، بسیاری از ابعاد حقوق فرهنگی اقلیت ها از جمله حقوق زبانی و حمایت از تمامی جنبه های شیوهی زندگی اقلیت ها مانند حق بر حفاظت از فرهنگ سنتی که مهم ترین بعد آن حق بر میراث فرهنگی ناملموس است را مورد شناسایی و حمایت قرار داده است.

اما در خصوص کشور عزیزمان ایران می دانیم که وجود تنوعات قومی؛ دینی و مذهبی و حضور اقلیت های متفاوت منطقه ای از ویژگی های جامعه ایرانی است و اصلاً ایران بدون حضور این گوناگونی های این چنینی قابل توصیف نیست. وجود این تنوع در اقلیت ها مستلزم توجه به موضوع حقوق اقلیت ها است. این امر برای تحقق اساسی جمهوری اسلامی ایران و در رأس آن قانون اساسی نشان می دهد برخی از حقوق فرهنگی اقلیت های قومی به خوبی مورد شناسایی و حمایت قانون گذار اساسی قرار گرفته است که مهم ترین اصلی که این نوع حقوق را مورد توجه قرار داده است اصل ۱۵ قانون اساسی در خصوص حقوق زبانی است.

اما از قانون اساسی که به تدریج رویه دیگر اسناد بالادستی و قوانین نسبت به حقوق فرهنگی اقلیت های قومی در سال های اول بعد از انقلاب - شاید به دلیل اقتضای تحولات اوایل انقلاب و جنبه فوری - دچار رکود شده بود و اجرایی کردن اصول مرتبط مهمی مانند اصل ۱۵ در دهه های گذشته مورد توجه جدی قرار نگرفت. این رویه در سال های اخیر تغییر کرد و مصوباتی در جهت اجرایی کردن اصول مرتبط قانون اساسی و تأمین برخی از ابعاد حقوق زبانی و توجه به فرهنگ سنتی اقلیت های قومی تصویب شده است. به این دلیل هم این رویکرد تقویت گردد.

در این کتاب علاوه بر باز تبیین مفاهیمی مانند فرهنگ، اقلیت، اقلیت قومی و بررسی چستی حقوق فرهنگی به ویژه در حوزه اقلیت های قومی، آن دسته از قوانین و مقررات داخلی و اسناد بین المللی که در این زمینه وضع گردیده اند نیز

مورد توجه قرار گرفته‌اند. تلاش نویسندگان کتاب بر آن بود که تصویر شایسته‌ای از حقوق فرهنگی اقلیت‌های قومی و حمایت‌های قانونی از این عناصر حقوقی ارائه گردد هرچند بر این باور هستیم که با توجه به کمبود ادبیات حقوقی در موضوع حقوق فرهنگی و مخصوصاً در حوزه حقوق فرهنگی اقلیت‌های قومی، این اثر، جزء گام‌های آغازین محسوب می‌گردد و لذا نویسندگان پذیرای پیشنهادات و انتقادات خوانندگان ارجمند در جهت ارتقای علمی اثر هستند.

به عنوان نکته‌ای اساسی و پایانی قابل تذکر می‌باشد که از منظر نویسندگان، حقوق اقلیت‌های قومی به ویژه حقوق فرهنگی آنان در چارچوب نظام جمهوری اسلامی ایران، و اصول قانون اساسی به ویژه در ذیل مفاهیم ارزشمندی مانند «همبستگی ملی» (اصل دوم)؛ «آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور» (اصل پنجم)؛ «منافع ملی» (اصل ۱۷۶) قابل تبیین، تفسیر و اعمال است و هرگونه تفسیر، ویکرد یا عملکردی در این حوزه که بر خلاف مصالح عمومی، منافع ملی، نظم عمومی، وحدت ملی، همبستگی ملی و یکپارچگی ارضی کشور عزیزمان باشد، مورد تأیید نمی‌باشد.

درخاتمه، ضمن سپاس از مدیریت عالمانه و آگاهانه مجمع علمی و فرهنگی مجد، جناب آقای دکتر سیدعباس حسینی‌نیک، در دست اندرکاران انتشار این اثر پژوهشی، امیدواریم این اثر گامی در جهت تسلی بدیتهای حقوقی باشد.

دکتر سید احمد حبیب‌نژاد^۱
استادیار گروه حقوق عمومی
پردیس فارابی دانشگاه تهران